

Sezer Ateş Ayvaz

İmgelerin Boşlukta Dansı

Mesafeleri önemseyen eleştiri yorgun bugün. Ağzını açsa uçurumun kenarına gelivercek, arkasından itmek için uzanan kollar beklemekte. Sözünü söylese hakaretle, iddiaları aldırılmazlıkla karşılanacak. Onun için imgeler gibi o da boşlukta dans etmeye yazgılı. Ortalık toz dumandan görülemiyor, metni değil, yazarı öne çıkaran medya stratejileri, tanıtım kampanyaları, reklam gösterileri... Bir kitapla tanışmadan çok önce onu kolayca tüketmemize yarayan televizyon programları, rahatımızı bozmayan bize gönenme duygusunu yaşatan tanıtma yazıları, iyi niyet mesajlarının dışına çıkmakta zorlanan sorularıyla söyleşiler...

Bir anlatıya uzak açıdan bakan, anlamı, yorumu amaçlayan eleştiri, ikincil, önemsizleştirilmiş, bir yazın türü olmaya savruluyor hızla. Nerdeyse gerçekliği arayan yankısı olmayan bir ses...

İster istemez o güzelim gerçekliğin olduğu günleri özlüyor insan. Hani o eleştirel düşüncenin ciddiye alındığı, yorumun, ironik değinmelerin, çözümleninin yürürlükte olduğu zamanları... Metne bakanın anlamların peşisıra iz sürdüğü, mesafe duygusunun korunduğu, serinkanlı bakışlara, ortak değerlendirme ilkelerine katkıda bulunulduğu günler...

O zaman içinde de sorunlar yok değildi, yapıtın, dıştan, indirgemeci eğilimlere kısırıldığı, herkesin kendi ana yöntemine göre okumalarla metne dışsal kaldığı eleştiriler çoktu o günlerde. Eleştiride ortak bir bellek, söylenenleri önemli kılıyordu gene de. Kabul edelim ya da reddedelim hiyerarşisi ve ölçütleri olan bir anlam dizgesiyle baş başaydı yazılanlar. Oysa bugün tanıtma ve ürün pazarlama tekniklerine uyarlı belleklerimiz yığılan bir bilgi bombardımanı altındayız, anlamlı kılmakta zorlandığımız, ölçütü olmayan bir imgeler sağanağı altında...

Bir görünenler ağı içinde dolaşıp duran, referans sisteminden yoksun, bir dışadönüklük biçimi olarak mesafeleri hızla eriten yazınsal göstergeler. Dünyamızdaki her şey gibi hız kazanan, yazarın ürettiğini değil ürünün dolaşımını önceleyen değerlendirmeler...

Umberto Eco'nun vurguladığı üzere, toplu serüvenlerimizi gerçekleştirebileceğimiz hiçbir ortak temelimiz kalmayacak.

Çünkü eleştiri, ortak ilkelerin doğmasına katkıda bulunur, metnin yeniden okunması ve yorumunun başkalarınca da paylaşılabilmesine, anlam dizgelerinin oluşmasına katkıda bulunur. Eleştiride ortak bir bellekten, bireysel belleğe geçer orada yorumlayabiliriz olup biteni. Seçme, ayıklama, önceleme sorunu, metni yazılanla yeniden var etme, bir görme biçimidir eleştiri.

Bütün bunların, günümüz gerçeğinden, değerlerin yitirildiği bir kaos durumundan kaynaklandığı, bir tarihsel durumun sonucu olduğu öne sürülebilir kolaylıkla. Postmodern durumun anatomisidir yaşananlar. Öteden beri bilinen kapitalizmin özel bir dinamiği, şeyleşmenin mantığıdır geçerli olan. Edebiyat yapıtları ve üzerine söylenenler piyasaya birer marka, birer imge olarak girebilirler ancak. Elbette, bu evrede gösterge, göndermede bulunduğu gerçekle bağını kopartmış, temsil niteliğini kaybetmiştir. Göstergeler gösterilenden bağımsızlaşıp özerkleşmiştir. Edebiyat diliyle söylersek imgeler gerçekle bağını yitirmişlerdir. Artık bir oyun, ustalık, eğlenceye dönüşecek bir gösterinin günüdür her şey. Gerçekliğin temsilcisi olma anlamını yitiren imge dolaşımın büyümlerinde başıboş dolaşır artık. Yeniden üretilmiş benzeşimler, gerçeğin temsilcisi olma iddiasını yitirdiklerinde bir tek şey kalır geriye; piyasadada en iyi değere ulaşmak. Böylece edebiyat geçmişten devşirilen dev bir imgeler, oyunlar koleksiyonu olur.

Son dönem yazılan öykü ve romanlarda şimdiki zaman kipinin hâkim olması hiç de şaşırtıcı değil-tarihsel anlatılar bile bugüne getirilmiş bir geçmiş zamanı işaret eder-. Çünkü geçmiş ve geleceğe yönelik bir tarih bilinci reddedilmekte, özne, bugünü, anı mutlaklaştırıp ilişkisiz bir var olma biçimini kabullenmektedir. Özne hem hiç kimse hem herkestir. Parçalanmışlık, şizofrenik kimlik değişimi, önemsememe yazarın da içinde bulunduğu bir sosyo-ekonomik uğraktır. Özne duygusunun yitiminin olduğu yerde, gün imgelerin, hiçbir gerçeklikle bağ kurmadığı, yeniden üretimdedir. Elbette burada eleştirel bilince değil, mesafeyi yok eden övgüye, serinkanlı değerlendirmelere değil, yazarı bir tür içerden kuşatarak önceleyen yazılara yer vardır.

Bir zamanlar edebiyat eleştirisi yapanın durumu, yapıta bakarken durduğu yer çok önemliydi. Çünkü bir okuma-değerlendirme yapmanın ön şartı mümkün olduğunca dışardan, yansız bir bakış açısına sahip olmaktı. Oysa bugün, ben seni senden iyi bilirim tavrı, yazarın insanla bütün mesafeleri tüketen hemhal olma iddiası çok revaçta.

Günümüzde çok şey gibi eleştiri de bir ayakta kalma mücadelesinin güçlüklerini yaşamakta. Etkili, yaşayan bir ses olabilmesi için kollanması desteklenilip beslenmesi gerekiyor. Yoksa sendeleyerek de olsa ayakta durmaya, yapıtla arasındaki mesafeyi koruyarak, çoğul okumalara yönelmeye mecali kalmayacak eleştirinin. Böylece imgelerin boşluktaki dansı sürüp gidecek...